

DJEČJI VICEVI - MOGUĆNOSTI KLASIFIKACIJE I INTERPRETACIJE

LJILJANA MARKS

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Autorica analizira dječje viceve upozoravajući na problem klasifikacije. Nudi nekoliko mogućnosti (formalna struktura, likovi, tema), ali navodi i njihove manjkavosti. Interpretacijom specifičnih primjera (pitalica, etnički i politički vic) upozorava na složenost i višeslojnost toga problema.

Na formalnom se planu pokazuje paralela s bajkom i njezinom tročlanom strukturom, s prikazivanjem likova kao tipova koji simboliziraju određene radnje ili teme, s tipiziranim počecima, pojedinim ritmiziranim dijelovima.

U nekim se vicevima za zastrašivanje, koji su isključivi dio dječjeg pripovjedačkog repertoara, javlja atmosfera slična onoj što dominira u predaji, ali je poanta vrlo banalna, podosta ironična i trenutno neutralizira strah. Poantom i ironičnom notom ti se vicevi razlikuju od zastrašujućih priča kojima je krajnji cilj izazvati što veći strah.

Primjerima se pokazuje kako je dječji vic dio jedne od najstarijih pripovjedačkih tradicija, a danas i jedna od najvitalnijih i ravnopravnih usmenoknjiževnih vrsta.

Sustavnom se istraživanju usmenoknjiževnih pojava u posljednjih desetak godina u svojim najrazličitijim oblicima postojanja nametnula tema dječjeg folklor.¹ Pritom valja razlikovati tradicijske usmenoknjiževne oblike namijenjene djeci (uspavanke, brojalice, priče o životinjama, bajke..., dakle tekstove koje uglavnom odrasli

---

¹ Suradnici Zavoda za istraživanje folklor objavili su o toj temi više rasprava. (Z. Rajković, "Današnji dječji folklor - istraživanje u Zagrebu", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 15, 1978, str. 37-96; I. Lozica, "Tradicijski folklorni motivi u dječjim vicevima", *Rad 27. kongresa SUFJ, Banja Vrućica - Teslić 1980*, Sarajevo, 1982, 395-400; T. Perić-Polonijo, "O nekim obilježjima dječjeg usmenoknjiževnog repertoara", *Rad 27. kongresa SUFJ, Banja Vrućica - Teslić 1980*, Sarajevo, 1982, 391-394.

govore djeci, a djeca međusobno vrlo rijetko) od svakodnevnih, spontanih, međusobnih dječjih kazivanja.

Ta građa pred istraživače postavlja, među ostalim, i pitanja da li su folklorni sadržaji što ih međusobno pričaju ili pjevaju djeca manje vrijedni, aktualni i zanimljivi tek usputno uz neka druga istraživanja; treba li ih možda promatrati kao specifičan izričaj u vremenskom tijeku usmene književnosti, ili je pak dječji folklor samo jedan od načina svakodnevna dječjeg komuniciranja.

Građu koja mi je uglavnom poslužila kao predložak za ovaj tekst skupila sam u dva navrata, 1987. i 1988. godine u drugom i trećem razredu Osnovne škole "Jarun" u Zagrebu, te 1988. godine u trećem razredu Osnovne škole u Cerniku. Dakle, radi se o djeci u dobi između sedme i desete godine. Namjerno sam u Zagrebu izabrala istu grupu djece u dvije godine da bih ustanovila da li se i koliko određene teme zadržavaju u njihovu repertoaru, što se potpuno mijenja, a što se samo adaptira ili aktualizira (kada se unutar poznate sheme mijenjaju likovi ili situacije). Osim tih sustavnih istraživanja određene dječje grupe iste dobi, zahvaljujući svojoj kćeri, koja je učenica šestog razreda osnovne škole, neprestano sam "u toku" s novim vicevima. Zanimljivo je da mi je ove godine, kao nove, pričala viceve koje sam u njezinom razredu zabilježila 1987. godine. U međuvremenu su nestali iz njihova repertoara, ponovno se pojavili ponešto izmijenjeni ili potpuno isti.

Nedvojbeno je da su dječji vicevi neizostavan i vrlo živi dio svakodnevna dječjeg verbalnog komuniciranja. To ih čini privlačnima i proučavateljima usmene književnosti, jer neki tradicijski oblici - htjeli mi to ili ne - nestaju iz svakodnevna usmenog priopćavanja odraslih i žive još samo zapretani u sjećanjima i nerijetko se kazuju tek na poticaj istraživača. Moram i nehotice povući paralelu između istraživanja i jedne i druge građe: S mnogo muke i truda dolazim svaki put do tradicijskog pripovjedačkog repertoara jer je prvi kazivačev odgovor gotovo uvijek negativan. Međutim, djeca su se podjednako u građu i u selu natjecala tko će prije i brže ispričati više viceva.

Postavlja se pitanje kako tu raznoliku i raznorodnu građu obraditi, organizirati, odnosno koje ona sve aspekte proučavanja nudi. Smatram da je poticajna i inspirativna i za stručnjake raznorodnih struka: za pedagoge, psihologe, lingviste, književne znanstvenike, folkloriste, etnologe, muzikologe, koreologe itd.

Budući da se uglavnom bavim prozom, pregled dječjih viceva (zvat ću ih vic kako ih uglavnom zovu i djeca bez obzira što najveći dio tih kazivanja ne pripada literarnoj kategoriji vica) obuhvatit će to područje, premda je i dio dječjih kazivanja u stihu (najčešće vezan uz pokret) njihov jednakovrijedan dio. Bina im je odrednica usmenost, dakle to su vicevi koje djeca pričaju djeci i donekle se poklapaju s konciznom književnom definicijom prema kojoj je vic "kratka (...) jezična tvorevina koja služi izazivanju konačnog dojma, sažeto zacrtavši neke situacije, događaje ili karaktere, i otkrivši u jezičnom izrazu samom, ili u osobinama izraženog, suprotnosti i protuslovlja koja izazivaju smijeh. (...) U njima se u najvećoj mjeri iskorištavaju dvosmislenosti pojedinih riječi i životna protuslovlja kojima obiluje svakodnevnicu, a neposredni kontekst često ima u njihovu razumijevanju odlučujuću ulogu." (Solar 1977, 163)

Svima im je za postojanje bitna zajednička verbalna tehnika, dakle govor, a funkcija i cilj su im da izazovu smijeh. Upravo stoga se, znači zbog svoje funkcije i konteksta u kojemu se realiziraju, u grupu viceva ravnopravno mogu uvrstiti i zagonetke i pitalice. Razlika u čestoti kazivanja pitalica i vica zavisi ponajprije od djetetova uzrasta. Manja djeca, ona u dobi između sedme i desete godine, sklonija su pitalicama jer su im razumljivije, budući da još uvijek potpuno ne vladaju jezikom i ne mogu razumjeti suptilne nijanse u značenju i igranju značenjima pojedinih riječi. Mnoge teme koje su kasnije predmetom vica, u toj se dobi iskazuju pitalicom. Mogli bismo je stoga (uz zagonetku) nazvati prijelaznim oblikom prema vici.

Ako prihvatimo takvu slobodniju definiciju vica, moramo biti svjesni i da se dječji vic sadržajno i "tehnički" razlikuje od viceva odraslih (premda, naravno, ima tema koje su ispričane gotovo istovjetno). Promatrani očima folklorista, kao dio dječjeg repertoara, imaju vlastitu tradiciju, specifične oblike, sadržaje, načine prezentiranja, mode, adaptacije iz svijeta odraslih, a, s druge strane, vrlo su čvrsto povezani s tradicijskim oblicima usmene književnosti. Dapače, katkada tek pomoću njih možemo zabilježiti neke tipove šaljivih priča ili čak predaja koje su nestale (ili su rijetke) iz svakodnevnog neposrednog komuniciranja odraslih, a prošle su, katkada mijenjajući žanr, u aktivni dječji repertoar.²

Problem klasifikacije te građe, koji se spontano postavlja u prvi plan, daleko premašuje opseg ovog teksta i zaslužuje punu pažnju.³ Navest ću samo neke od mogućih načina njezina razvrstavanja. Postavlja se, naime, pitanje distinktivnog sredstva, pa navodim neke mogućnosti:

To npr. može biti formalna struktura, pa ih onda možemo dijeliti kao zagonetke, pitalice, viceve, torza šaljivih pričica, te zatim unutar svake od tih grupa izdvajati podgrupe.

Jednakopravno bismo tu građu mogli razvrstati prema likovima (Mujo i Haso, životinje, profesionalne grupe...), ali kako se pojedini likovi vrlo bezbolno sele iz jedne teme u drugu (pa čak i iz jedne formalne strukture u drugu: pitalica/vic), ni to ne bi bilo pravo i potpuno rješenje.

Možda je, premda ne mislim da je to potpuni i dostatni način, najprihvatljiviji i najpraktičniji pregled prema temama, što na izvjestan način sugeriraju i sama djeca, najavljujući temu vica ili čak njegov naslov (osobito kad sama nabrajaju viceve koje pamte). Pamte ih kao viceve o Muji i Hasi, o malom Ivici, o duhu s plavim okom, o majmunu i banani... U prvi se plan najčešće ipak stavljaju portagonisti, ali su oni istovremeno i simboli za određenu temu vica.

---

² Više o tome u člancima:

Ljiljana Marks, "Usmena priča u školskim udžbenicima", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 24, 1987, str. 153.

Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost nekad i danas* (članak: "Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom"), Beograd 1983, str. 275. itd.

Maja Bošković-Stulli, "Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 11-12, 1974/75, 128. str.

³ Inspirativna je i poticajna knjiga Lutza Röhricha *Der Witz*, koja uz ostalo razmatra i problem klasifikacije vica.

Možda bi takva klasifikacija bila djelomice zadovoljavajuća za manji broj (nekoliko stotina) tekstova, osobito ako se ne upušta u dalja grupiranja tema i formalnih struktura koje se međusobno prožimaju. Kad sam, međutim, tako pokušala razvrstati viceve iskorištene za ovaj članak, izbrojala sam osamnaest tema, od kojih se neke opet preklapaju, pa tako etnički vic istovremeno može biti i skatološki, o životinjama politički, zavisno od toga koju temu smatramo dominantnijom. Ostavljam stoga ovo pitanje otvorenim i, eventualno, predmetom nekog drugog rada.

Iz čitavog korpusa dječjih viceva navest ću samo neke primjere koje smatram specifičnim i poticajnim za predmet i problematiku ovog istraživanja.

Ono što fascinira već i pri prvom površnom pregledu građe, jest njezina sadržajna i formalna podudarnost sa suvremenim zapisima iz najrazličitijih zemalja.⁴ Djeca iz pojedine zemlje samo mijenjaju protagoniste unutar vrlo čvrste i zadane strukture, katkad aktualiziraju kontekst, što vic čini nerijetko razumljivim samo unutar grupe ili jezične zajednice u kojoj se kazuje.

Navodim četiri pitalice:

1. Kako pet Bosanaca mijenja žarulju?
Jedan se popne na stolicu, a četvorica ga uhvate i vrte.
2. Zašto Bosanac kraj televizora ima kuhaču?
Zato da promiješa riblju čorbu.
3. A zašto ima lopatu?
Da iskopa drugi kanal.
4. Zašto Cibona nikad nije žedna?
Jer ima Čuturu.

Po strukturi su to dvočlane pitalice tipa pitanje/odgovor. Vrlo su česte u etničkom vicu i podjednako pripadaju repertoaru odraslih i djece. (U prošlosti su im pandan bile priče o Šilđanima.) Danas gotovo svaka zemlja ima neku svoju etničku skupinu ili pokrajinu čiji su stanovnici predmetom vica: u Americi su to dugo bili Poljaci, u Njemačkoj su Frižani, u Francuskoj Belgijanci, zatim Škoti, koji su nadrasli prostor svoje zemlje i postali međunarodnim simbolim škrtosti. U nas su to dobrim dijelom Bosanci, premda su se još nedavno isti vicevi pričali za Ličane, a Dane i Mane su se javljali u onima vicevim gdje su danas Mujo i Haso.⁵

Prvi je primjer podudaran s međunarodnim tipovima pa se priča i u Njemačkoj za Frižane, u Francuskoj za Belgijance, u Kanadi za stanovnike Quibecka, a jedna je Bugarka u Bugarskoj zabilježila isti tip pitalice za policajce

---

⁴ Našu sam građu usporedila s građom što je grupi njemačkih stručnjaka raznih struka bila temeljem za najrazličitije analize. Uz skupljenu građu u Njemačkoj autori su u svojim analizama citirali i građu iz Sjedinjenih Američkih Država, Finske, Švedske i Kanade. (Wehse, R, 1983, 7-66)

⁵ S primjerima pitalica o Bosancima podudama je sljedeća o Ličanima:
Zašto Ličan ide u trgovinu s puškom?
Zato što na vratima piše: Vuci. (*misli se na vukove*)

(čime prestaje biti samo etničkim pa prelazi u tip vica o raznim profesijama), u Americi se priča za Židove, feministice i pjesnike.

Druge su pitalice, međutim, naše - napravljene su prema poznatoj shemi - ali se u njima dijete igra značenjima riječi, odnosno njihovom višeznačnošću, te ih stavlja u naš aktualni kontekst. Naime: kuhača zaista služi za miješanje, pa može i riblje čorbe, ali to je istovremeno i naziv našeg rok sastava koji se baš i ne može promiješati kuhačom - a poanta, pa i vickavost vica upravo je na tome značenju. (Ona o kopanju kanala međunarodno je poznata a iskorištava isto stilsko sredstvo.) Četvrti je pak primjer poput drugog: Cibona je košarkaški klub, što nije presudno za razumijevanje vica, ali je ime jednog igrača Čutura, a ujedno i naziv za bocu. I tu je poanta na tom, a ne na prvom značenju riječi.

Pitalica i jest koncipirana tako da se ne može dati pravi odgovor (osim ako ga publika već ne zna, a tada nema poante, pa ni vica). U našim se primjerima u pitalicama igra značenjima, odnosno višeznačnošću riječi, ali su česte one u kojima je odgovor potpuno nelogičan, nepredvidiv i apsurdan. Navodim nekoliko tipičnih primjera:

Što je to: malo, crveno i ide gore-dolje?
Paradajz u liftu.

Što je to žuto, duguljasto i okreće se?
Banana u vešmašini.

Što je to malo, plavo i leti?
Komarac u trapericama.

Kako stanu četiri slona u fiću?
Dva sprijeda, dva straga.

Kako stanu dva slona u fiću?
Nikako jer su tamo već četiri.⁶

Ti su tipovi pitalica međunarodno prošireni, a njihova zastupljenost u dječjem repertoaru zavisi od trenutne mode i može se razlikovati u pojedinim zemljama.⁷

Zanimljivo je interpretiranje lika Bosanca (ili pripadnika neke druge etničke grupe). Gotovo je uvijek glup i komika proizlazi iz naše nemogućnosti predviđanja njegovih reakcija u zadanoj situaciji. Međutim, navodim taj tip etničkog vica da

---

⁶ Zabilježila sam u proteklim godinama prema kazivanju svoje kćeri, Lucije Šikić.

⁷ Strukturu pitalice najčešće imaju i aktualni politički vicevi s tipičnim formulnim počecima: Znaš li što je...? Zašto...? ili pak "crni" vicevi koji vrlo spontano nastaju poslije velikih nesreća (prometnih ili elementarnih). Tako su se poslije teške željezničke prometne nesreće u Zagrebu i avionske iznad Vrbovca pričali vicevi poput ovih:

Na koji peron dolazi vlak?

Prvi, drugi, treći i četvrti.

Što je stjuardesa posljednje rekla putnicima:

Stavite legitimacije u usta radi lakše identifikacije.

bih upozorila na problem klasifikacije: Ako bismo prihvatili klasifikaciju samo prema akterima, onda bismo u grupu etničkih viceva morali uvrstiti sve viceve u kojima se javlja Bosanac. Međutim, dio viceva o njemu - a zapravo brojčano najveći dio - po svojoj strukturi spada u viceve s tročlanom radnjom i tri aktera. To je tip vica u kojem se pojavljuju predstavnici triju nacija (treća je uvijek jedna od jugoslavenskih), a tada se nerijetko javlja kao reprezentant Jugoslavije (osim njega tu je još i Ciganin). On je tada, naravno, pobjednik - svojom spretnošću, domišljatošću ili lukavošću nadvladava svoje protivnike. Nestaju sve asocijacije na njegovu glupost i ograničenost. Ili: Ako se u takvom tipu vica pojavljuju Mujo, Haso i Bosanac, Bosanac je pobjednik. Dakle tema (tu je tema vica uvijek neki vid natjecanja, zadatka ili prepreke koju valja savladati) je možda bolje razlikovno sredstvo za klasifikaciju.

Ilustracija je to istovremeno i da likovi koji se javljaju u dječjim vicevima nisu junaci već figure, tipovi koji se ponašaju prema vrlo strogim shematiziranim i zadanim pravilima. Imena protagonista su istovremeno i simboli za određenu temu vica. Amerikanac i Rus (dva najčešća predstavnika drugih nacija) u vicu su samo zato da bi njihova nesposobnost rješavanja problema pojačala sposobnost onog trećeg, pa i poantu. S druge strane, vic zbog lapidarnosti svoga izraza i ne može bez stereotipnih situacija i likova - a predstavnici pojedinih nacija nude upravo to (Škoti, Židovi, Bosanci).

Sljedeći vic pripada takvoj grupi etničkih viceva:

Natječu se Bosanac, Amerikanac, Francuz i Englez tko će duže izdržat u smrdljivom kanalu. I dođe Englez - nakon minute pobjegne! Dođe Francuz - pobjegne nakon dvije minute! Dođe Amerikanac - isto nakon dvije minute pobjegne. I dođe naš Bosanac - nema ga jedan sat, nema ga dva sata. Nakon tri sata on dođe.

Pitaju:

- Pa kako si izdržao?

On kaže:

- Pojeo sam bronhi, lakše se diše!⁸

Navedeni vic iskorištava aktualnu duhovitu i dopadljivu televizijsku reklamu za bronhi, bonbon protiv kašlja, koja ima istu poruku, čak slijedi i njezin verbalni dio. Međutim, bez poznavanja te rekame, nema poante, pa ni vica, pa i vic može živjeti samo dok je ona aktualna i dok sintagma - bronhi, lakše se diše - asocira upravo na nju. Kad to prođe, na njezino mjesto u zadanu tročlanu strukturu - može doći i nešto novo.

Vozili se u avionu Bush, Gorbačov, Sloba, Tuđman i Dudek. Dudek je imao ruksak. Dogodila se nesreća i trebalo je iskakati iz aviona. Bilo je pet padobrana i pilot iskoči. Ostalo je četiri padobrana i njih petero. Bush kaže:

- Moram srediti situaciju u Zaljevu.

- Dobro, evo ti padobran - i Bush iskoči.

Gorbačov kaže:

---

⁸ Rkp. ZIF br. 1254, tekst br. 79.

- Moram srediti situaciju u Litvi!
- Dobro je - evo ti padobran - i Gorbačov iskoči.
- Ostala su još dva padobrana. Slobo kaže:
- Moram okupirati Hrvatsku.
- Dobro, evo ti padobran - i Slobo iskoči.
- Na to Dudek kaže:
- Ostal je još jedan padobran. Skočite vi, gospon Tuđman, ja bum se vubil.
- A ne moraš, Dudek, ja sam dal Slobi tvoj ruksak!⁹

Tipološki ovaj vic pripada u ovu grupu, ali ima naglašenu političku konotaciju. Poznata je shema vica aktualizirana najnovijom i svjetskom i domaćom političkom situacijom. Akteri su uz, mogli bismo reći, tradicijske likove Amerikanca i Rusa, predsjednici republika Hrvatske i Srbije, te Dudek. (Umjesto nekog anonimnog Amerikanca ili Rusa poimence se navode aktualni predsjednici, ali to nije iznimka jer se oni i u vicu ponašaju prema okvirnoj shemi.) U nekadašnjim političkim vicevima ovoga tipa na mjestu trojice naših državljana mogli su biti Mujo ili Haso, Bosanac ili Tito, a na mjestu svjetskih političara čak i Hitler, što se uvijek vezalo na našu pobjedu u drugom svjetskom ratu.¹⁰

Čitav je vic višestruko aktualan: intepretira svjetsku političku situaciju, a odnosi trojice preostalih u avionu odražavaju pak u potpunosti trenutne političke odnose u Jugoslaviji. Prvo, netko nepoznat dijeli padobrane procjenjujući čiji je život vredniji. Zanimljivo je da taj nepoznat netko spašava sve živote u avionu zbog rata. Kad Slobo odlazi (misli se, naravno, na Slobodana Miloševića), očekujemo tragičan završetak za jednog Hrvata, ali poanta je u domišljatosti i lukavosti hrvatskog predsjednika koji spašava i sebe i Dudeka, a istovremeno se uspijeva riješiti svog najvećeg protivnika. Vjerojatno bi varijanta tog vica iz Srbije imala drukčiji kraj.

Lik Dudeka se ovdje javlja u dvostrukoj ulozi. Glumac Martin Sagner, koji je prije petnaestak godina igrao u poznatoj televizijskoj seriji Gruntovčani simpatičnog, naivnog, blagog, dobrodušnog i pomalo priglupog Dudeka, ovoga je trenutka zastupnik u Saboru Republike Hrvatske, te bi i to mogao biti razlog što se s predsjednikom Tuđmanom nalazi u avionu. Lik Dudeka bio je u godinama kad se prikazivala spomenuta serija izvorom brojnih viceva koji su se pričali i nastajali i kasnije kad se serija već davno prestala prikazivati.¹¹ Iskorištavajući davnu popularnost u proteklim je godinama glumac Martin Sagner povremeno nastupao kao Dudek na raznim lokalnim priredbama ili u zabavnim televizijskim emisijama. Obnovljen je opet nedavno, pa sam i sama u toku siječnja ove godine na drugom

⁹ Taj mi je vic prije tjedan dana ispričala Lucija, sada učenica 6. razreda OŠ "Isidor Kršnjavi" iz Zagreba, a čula ga je u razredu od jednog dječaka.

¹⁰ Rkp ZIF br. 1254, tekst br. 35:

Vozili se Hitler i Tito u avionu. I Hitler kaže Titu:

- Jugoslavija je naša.

- Aha, aha, aha, evo ti ga na!

Zadnja je rečenica izgovorena ritmički uz pokazivanje rukom opscenog dijela.

¹¹ Više o tome: Maja Bošković-Stulli u spomenutom članku "Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju...", str. 308-315.

programu Hrvatske televizije, u okviru programa *Sedma noć*, dva puta gledala Dudeka, koji je u prepoznatljivom stilu komentirao aktualna politička događanja iz proteklog tjedna. Scenarij je za te kratke komentare, kao i za seriju, pisao Mladen Kerstner. Mislim da je u ovom vicu Dudek takav lik, a da je politički glumčev angažman u drugom planu, ili čak nevažan.

Na formalnom planu se spontano nameće paralela s bajkom i njezinom tročlanom strukturom. Ni u bajci nema likova već su figure nosioci radnje i kreću se i djeluju prema strogo određenim zakonitostima: ne uspostavljaju dublje veze sa svojom okolinom, izvršavaju određene i najnevjerojatnije zadatke potpuno izolirano od svih budućih i prošlih događaja. Osnovna shema evropske bajke jest: teškoća/njezino savladavanje; zadaće/rješenje; borba/pobjeda, a radnja joj je dvočlana ili tročlana.

S bajkom i ostalim vrstama tradicijskog pripovijedanja možemo pronaći i ostale sličnosti: u dječjim su vicevima česti počeci tipa Bio... (Mujo, Haso, Amerikanac, Rus i Jugoslaven...); u ritmiziranim se dijelovima nerijetko skriva poanta; česti su neverbalni dijelovi: pokretima se zamjenjuje govor, napose opsceni dijelovi teksta koji se time ublažuju ili prikrivaju. Osim toga postoji nešto ritualno već i u samom pripovjedačkom događaju: gotovo se obavezne uvodne formule tipa Je li znaš.. Jesi čuo... i sl. A formulni su dijelovi, kao što je poznato, jedan od osnovnih elemenata usmene književnosti (podjednako i proze i poezije) a ujedno i mnemotehnička pomoć.

Dok prethodne viceve pričaju i odrasli, isključivi su dio dječjeg omiljenog pripovjedačkog repertoara vicevi za zastrašivanje s poantom:

U mračnom, mračnom gradu,
u mračnoj, mračnoj ulici,
u mračnoj, mračnoj kući,
u mračnoj, mračnoj sobi,
u mračnom krevetu
čuo se strahovit glas:
- Mama, meni se piški! (kraj je izgovoren piskutavo)¹²

Bili Muso i Haso, Francuz i Bosanac. I oni ti htjeli ići u hotel. Huso se sjeti da njega i Hasu stave u kofer i odu u hotel. Tako su bili u hotelu i pita Huso: - Imate li koju sobu?
- Imamo. Oni kažu: - Imamo sobu broj jedan.
I on uđe u tu sobu, nešto u ormaru:
- Ogulit ću te, pojest ću te! Ogulit ću te, pojest ću te!
I on ti se baci kroz prozor.
Pita ti Francuz:
- Imate li koju sobu?
Oni kažu:
- Imamo sobu broj jedan.
I on uđe u tu sobu, nešto u ormaru: - Ogulit ću te, pojest ću te! Ogulit ću te, pojest ću te!
On ti se baci kroz prozor.

---

¹² Kazivala je Lucija Šikić 1988. godine, a čula je na ritmici od godinu dana starije Ive Baretić.

I pita ti Bosanac:

- Imate li koju sobu?

- Imamo sobu broj jedan.

I on uđe u sobu, nešto u ormaru:

- Ogulit ću te, pojest ću te!

I on ti se baci kroz balkon.

A to je bio majmun koji je jeo banane i gulio ih i govorio:

- Ogulit ću te, pojest ću te!¹³

Dodu Francuz, Englez, Amerikanac i naš Bosanac u hotel. I ovaj na porti kaže:

- Imamo jednu sobu, ali tamo je nešto grozno. Duh s plavim okom.

Amerikanac kaže:

- Dobro, sredit ću ga ja!

On uđe u sobu i ono javi se:

- Ja sam duh s plavim okom!

Pobjegne. Francuzu se desi isto. Englez uđe u sobu.

- Ja sam duh s plavim okom!

Zbriše. I dođe naš Bosanac i kaže:

- Ja sam duh s plavim okom!

Ovaj kaže:

- Nemoj da te ja udarim pa će ti i drugo biti plavo!¹⁴

Kompozicija im je takva da slušatelja stavljaju u situaciju da očekuje jezivi kraj, da mu se "ježi koža". Najčešće su tročlani i vrlo dugi pa bismo ih čak mogli nazvati i pričicama. Atmosfera koju stvaraju puna je straha, pritajene jeze u očekivanju strašnog događaja (taj je dio sličan atmosferi u predaji): mračan grad (bezbrojno ponavljanje atributa), jedina prazna soba u hotelu uz upozorenje da je opasna (dijete čak mijenja glas i intonaciju dok ih priča). Poanta je, međutim, vrlo banalna i trenutno neutralizira strah (banana, piškiti, odnosno običan flaster za ranu koji se poslije silnih telefonskih zastrašivanja traži u njemačkim i američkim primjerima). Mogli bismo čak reći da u tim vicevima ima podosta ironije.

Upravo se poantom i ironičnom notom ti vicevi razlikuju od dječjih zastrašujućih priča poput one o mrtvacu koji se noću vraća po neki svoj ukradeni predmet, a krajnji im je cilj da izazovu što veći strah.

"Bio jedan tata i jedna mama i oni su imali jednog sina. I sad mama reče tati da ode sin kupiti džigerice, al nema kud. I sad ode dječak kupit džigerice... On nije htjeo ić kupit džigerice, on kupi si žvake u trafikli i slaže mami da je kupio džigerice. I kaže mami da nije imao gdje kupiti. Mama kaže:

- Idi tamo u drugu trgovinu.

On nije imao više novaca, uzme nož i ode na groblje i odreže mrtvacu džigerice.

I sad kad je on došo kuć, mama peče džigerice. I kad su oni počeli jest džigerice, dođe mrtvac na vrata i kuca. A kaže mama sinu:

- Idi, sine, otvori.

¹³ Rkp. ZIF 1254, tekst br. 25.

¹⁴ Rkp. ZIF 1254, tekst br. 54.

I kad je on otvorio, dođe mrtvac, kaže:

- Daj mi moje džigere!¹⁵

Bila jedna žena u crmini i zvala taksistu navečer u deset sati. I kaže:

- Pričekajte me petnaest minuta.

Prošlo petnaest minuta, nema nje. Pola sata prošlo, ev(o) nje. I kad drugi dan, šepa ona. Išla na groblje i vraća se i šepa i malo izgrebena. I tak drugi dan isto. Kaže:

- Pričekajte me jedan sat.

Jedan sat prošlo, nema nje, jedan i po prošlo, ev nje. I šepa, sva izgrebena. Treći dan isto. Njem postalo već sumljivo. I treći dan već dođe i, kaže, prošlo jedan sat i ovaj pita - sva je izgrebena, sva šepa, na četiri noge ide.

Pita:

- Jeste vi možda vještica?

- DA!

(Vikne kako bi uplašio one koji slušaju.)¹⁶

Već sam spomenula da su neke teme dječjih viceva podudarne s tradicijskim folklornim oblicima,¹⁷ ali ne mogu odoljeti a da ne navedem primjer poznatog vica o papagaju (danas ga pričaju, naravno i djeca, a ja ga se sjećam iz svog studentskog doba). Dakle, navodim ga prema vlastitom sjećanju:

Obitelj je imala papagaja koji je bio sam doma i dosađivao se. Čuo je kada su ugljenari vozili ugljen pa je svojim gazdama naručio pet tona.

Priznao je svoj grijeh, a za kaznu su ga na nekoliko dana razapeli na križ.

Tri je dana šutio, a onda je na križu vidio razapetog Isusa i pitao ga:

- Ej, INRI, koliko si dugo na križu?

- Pa hiljade godina.

- Joj, pa koliko si ti tona ugljena naručio!!!¹⁸

Taj tip vica (šaljiva priča prema međunarodnom Aarne-Thompsonovu katalogu priča broj 237) neprekinuto živi od 16. st. do danas i usmeno i u literarnim obradama sa stabilnim temeljnim oblikom i mnogobrojnim varijantama.

---

¹⁵ Rkp ZIF 1357, tekst br. 1.

¹⁶ Rkp. ZIF 1357, tekst br. 23.

¹⁷ O tome je pisao I. Lozica u spomenutom članku "Tradicijski folklorni motivi u dječjim vicevima..."

¹⁸ Vic je zabilježen u gotovo istom obliku i u današnje dane: Perić-Polonijo, Tanja, Mgtf. 1297 itd. (građa iz Durdanovca, Osnovna škola "Moša Pijade", Vc razred) Donosim jednu aktualiziranu zagrebačku varijantu iz 1991. godine u kojoj se umjesto papige pojavljuje zec, koji je inače glavni akter mnogih viceva:

Dode zec u apoteku i zamoli mrkve.

- Nemamo mrkve.

Dode zec drugi dan i zamoli mrkve.

- Pa rekao sam ti već da nemamo mrkve.

Dode zec treći dan i zamoli mrkve.

- Nemamo mrkve. Ako još jednom zamoliš mrkve, objesit ću te na onaj zid.

Zec pogleda na zid i vidi Titovu sliku na njemu i upita:

- Zar je i on tražio mrkve?

Kazivala Lucija Šikić, veljača 1991., čula u razredu.

Varijantu o svraki i svinji prvi je kao Meisterlied zabilježio Hans Sachs, a 1558. je prerađena kao švank s konfesionalnim akcentom. Još je jednu varijantu u 16. st. u gotovo današnjem obliku zabilježio Johannes Pauli. Ona otprilike glasi:

Pred krčmom je u kavezu svraka koja govori i izvikuje cijene vina. Zbog slabe potražnje vino pojeftinjuje, ali ona izmiješa cijene i na perfidan način izvikuje one više. Ljuti gostioničar je baca u blato, gdje svraka ugleda isto tako blatnu svinju i pita je:

- Da li si i ti po četiri i po prodavala vino koje je koštalo tri?

U 17. i 18. st. umjesto životinje dolazi dijete koje otac kažnjava zbog prolivena mlijeka. Ono ugleda baku u suzama i pita je da li je i ona kažnjena zbog iste stvari.

U usmenoj tradiciji je zatim bio i na prijelazu iz 19. u 20. st., kad je zabilježen u socijalno-kritičkoj verziji o pekaru koji u kriznim vremenima prodaje kruh lakši od dozvoljenog, gomila novac, a izdaje ga životinja koja govori (papagaj, gavran, čvorak). U svim je tim zabilježenim šaljivim pričicama poanta bila na posljednjoj rečenici - što potpuno odgovara strukturi vica.

Danas živi u mnogim varijantama i u mnogim zemljama (Njemačka, Danska, Francuska, Velika Britanija, Italija, Španjolska, Iran, Sjeverna i Južna Amerika) s različitim akcentima: kao socijalnokritički, politički, konfesionalni, seksualni, skatološki švank ili vic.¹⁹

Prikazala sam opširno taj tip da bih istovremeno i ilustrirala kako je dječji vic (uopće, a ne samo ovaj netom spomenut) za koji mislimo da je tek dio slučajnih spontanih dječjih kazivanja dio jedne od najstarijih priopvjedačkih tradicija, odnosno kako je mnogostruko prepleteno gotovo sve što pripada usmenom kazivanju.

Možda je za kraj najbolja misao Lutza Röhricha: "Nema novih viceva: postoje samo novi ljudi koji još ne znaju stare viceve." (Röhrich 1977, 28)

GRADA

Lozica, Ivan i Perić-Polonijo, Tanja

Dječji folklor (Istraživanje u Zagrebu i Kastvu, zima 1979/1980), Rkp. ZIF 1007.

Marks, Ljiljana

Dječji folklor (Vickasta zbirka), Rkp. ZIF 1254.

Usmenoknjiževna građa iz Cernika, Rkp. ZIF 1357.

Perić-Polonijo, Tanja

Mgtf. 1297 itd. (građa iz Đurdenovca, Osnovna škola "Moša Pijade", Vc razred)

¹⁹ Rkp. ZIF 1357, tekst br. 27; Rkp. ZIF 1254, tekst br. 24.

LITERATURA

- Bošković-Stulli, Maja
1974-1975 "Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 11-12, 5-159.
- 1983 *Usmena književnost nekad i danas*, Prosveta, Beograd.
- Lixfeld, Hanjost
1981 "Elster (Papagai) un Sau (AaTh 237)", u: *Enzyklopädie des Märchens*, 3. ed., Kurt Ranke u.a., Walter de Gruyter, Berlin/New York, 1367-1372.
- Lozica, Ivan,
1982 "Tradicijski folklorni motivi u dječjim vicevima", *Rad 27. kongresa SUFJ. Banja Vrućica - Teslić 1980*, Sarajevo, 395-400.
- Marks, Ljiljana
1987 "Usmena priča u školskim udžbenicima", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 24, 147-156.
- Perić-Polonijo, Tanja
1982 "O nekim obilježjima dječjeg usmenoknjiževnog repertoara", *Rad 27. kongresa SUFJ. Banja Vrućica - Teslić 1980*, Sarajevo, 391-394.
- Rajković, Zorica
1978 "Današnji dječji folklor - istraživanje u Zagrebu", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 15, 37-96.
- Röhrich, Lutz
1977 *Der Witz, Figuren, Formen, Funktionen*, Metzler, Stuttgart.
- Simonides, Dorota
1976 *Współczesny folklor słowny dzieci i nastolatków*, Pamstwowe wydawnictwo naukowe, Wrocław/Warszawa.
- Solar, Milivoj
1977 *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb.
- Wehse, Rainer
1983 *Warum sind die Ostfriesen gelb im Gesicht?, Die Witze der 11-14 jährigen - Texte und Analysen*, hrsg. von e. Projektgruppe d. Seminars für Volkskunde in Göttingen unter Leitung von Reiner Wehse, Verlag Peter Lang, Frankfurt am Main, (Artes populares; Bd.6).